

Uitgelicht

De Kamper canon: dit is het begin...

door Carel de Goeij

Er waait een straffe wind door ons land. Of - zo u wilt - een welkome bries. Het is in ieder geval de vlag van de (vooral historische) canon. Er gaat zowat geen maand voorbij of een nieuwe canon ziet het licht. Decennialang werd het woord 'canon' in de volksmond louter gebruikt voor een ongelijk ingezet gezang. En in wetenschappelijke kring waren het eigenlijk alleen de theologen die het woord regelmatig in de mond namen. Maar sinds het verschijnen van de 'Canon van Nederland' in de herfst van 2006 is het woord niet meer weg te slaan uit krantenkoppen en publiek debat.

De Nederlandse historische canon was het spreekwoordelijke eerste schaap over de dam. Het leek wel of we met z'n allen even heimelijk als amechtig daarop hadden zitten te wachten, want vanaf dat moment werden tal van andere wetenschappelijke vakgebieden bevangen door een canonisatiedrift. Er kwam een bèta-canon, een gamma-canon, een canon van de natuurkunde, een canon van de wiskunde, een canon van de kerkgeschiedenis en een canon van de vaderlandse literatuur. Om al spoedig gezelschap te krijgen van canons uit de populaire cultuur, zoals die van de Nederlandse film, het Nederlandse landschap, de vaderlandse kindertelevisie, schaatsen en natuurlijk voetbal. Terwijl ik dit schrijf besteden alle media veel aandacht aan het verschijnen van de 'opvoedingscanon'. Natuurlijk zegt dit ook iets over de hedendaagse overbevolking door media die steeds weer nieuwe onderwerpen nodig hebben. Maar toch. Blijkbaar heeft het verschijnen van de Canon van Nederland onmiskenbaar een gevoelige snaar geraakt. Is het misschien behoefte aan houvast in een op drift geraakte samenleving, waarin overal ruimte is maar nergens grenzen zijn?

De warme ontvangst die het fenomeen canon ten deel is gevallen heeft in de eerste plaats ongetwijfeld te maken met het huidige integratiedebat en de vraag naar het wezenlijke van de 'Nederlandse cultuur'. Wie zijn wij eigenlijk en waar komen we vandaan? Wat zou iedere Nederlander, oud en nieuw, moeten weten van zijn geschiedenis? Kortom: wat maakt Nederlanders tot Nederlanders? Geschiedenis en identiteit gaan hand in hand. Wil je wat over de laatste kunnen zeggen, dan zul je kennis moeten hebben van de

eerste. Nu is identiteit in ons land bepaald geen ontspannen begrip, zeker niet wanneer het is voorzien van het adjectief 'nationaal'. Dat riekt al gauw naar volks en nationalistisch - en dan zijn in de Nederlandse collectieve perceptie de marcherende laarzen nooit ver weg.

Nationale identiteit in Nederland wordt vooral in negatieve zin verwoord: wij zijn niet zo op autoriteit gericht als de Duitsers, of zo arrogant van aard als de Fransen. Maar wat we dan wel zijn? Voor veel inburgerende asielzoekers moet het een hels karwei zijn geweest uit te vogelen welke ongeschreven regels je nu als nieuwe Nederlander eigen moest maken. Het had iets te maken met goed onderhouden voortuintjes, gezelligheid, Sinterklaas, kneuterig, niet meer dan één koekje bij de koffie en joviaal-informeel te maken, maar hoe en waarom en in welke volgorde precies? Vragen die tot het begin van deze eeuw konden worden afgedaan als folkloristisch geneuzel, maar die na de aanslagen van september 2001 en vervolgens de moorden op Theo van Gogh en Pim Fortuyn plotsklaps een actuele en onafwendbare lading kregen.

De canoncommissie deed haar werk tegen de achtergrond van een land in verwarring - en ik vermoed dat dit een van de redenen is, waarom de canon niet is weggehoond als een nationalistisch, anachronistisch en etnocentrisch misbaksel. Integendeel, de canon heeft vier jaar geleden een redelijk welwillende ontvangst gekregen en staat als maatstaf en rolmodel nog altijd stevig overeind.

Tweede reden voor het succes van de canon lag in de heftige conjunctuurbeweging in het geschiedenisonderwijs tussen thematisch en chronologisch. Na enkele decennia waarin het thematische perspectief hoogtij vierde kwam er sinds de eeuwwende van de weeromstuit weer meer aandacht voor de traditionele basis van geschiedenisonderwijs: de verschillende tijdvakken en een chronologisch perspectief op het verleden. De commissie De Rooy¹ kwam in 2001 met het - gehonoreerde - voorstel een tijdperkenstructuur te herintroduceren - en daarmee een omzichtige erosie van het taboe op jaartallen. Voorwerk waar de canoncommissie concrete invulling aan kon geven met het benoemen van haar vijftig 'vensters' op onze geschiedenis.

Met andere woorden: de Canon van Nederland kwam op het juiste moment. De Nederlandse samenleving snakte naar houvast en in het Nederlandse geschiedenisonderwijs daagde het besef dat het fundament voor historisch inzicht en besef wordt gelegd door vertrouwdheid met een chronologisch perspectief en kennis van historische hoogtepunten, hoe arbitrair en anachronistisch de keuze daarvan ook mag wezen.

Derde reden voor de huidige 'canonitis' ligt, denk ik, in een onbestemd, maar breed verlangen naar houvast en grenzen. De hedendaagse overvloed aan informatie roept als tegenbeweging een verlangen naar markeringspunten en duiding op. Wat is nu echt belangrijk, wat moeten we nu echt weten? Kortom, wat bindt ons? Met het opstellen van een canon zetten we boeien uit in de eindeloze ondiepe zee van al dan niet betrouwbare informatie die dag in dag uit om ons heen spoelt.

Ik constateer in ieder geval dat veel mensen er lol in hebben canons op te stellen en er kennis van te nemen, waarbij ik het begrip canon - Van Dale geeft als eerste betekenis 'regel, richtsnoer, maatstaf' - dan maar even heel ruim neem en het canonlandschap zich laat uitstrekken van veredelde lijstjes - denk aan de Top 2000 en de Quote 500 - tot weldoordachte canons, zoals die van de geschiedenis van ons land.

In de uiterst lezenswaardige inleiding op de Canon van Nederland sprak voorzitter Frits van Oostrom van de betreffende commissie de hoop uit dat de landelijke historische canon verbonden zou raken van tal van lokale en regionale historische canons.² Die hoop is bepaald niet onvruchtbaar gebleken. Een beetje stad, streek, gemeente, of provincie heeft inmiddels z'n eigen canon, werkt er aan, of denkt er in ieder geval over na. Daarmee krijgt de landelijke canon niet alleen zijn lokale en regionale verankering, maar krijgt ook de conceptuele structuur ervan meer vorm.

Cruciaal in dat concept is het idee van vensters: de canon bestaat niet uit vijftig onderwerpen - is dus geen lijstje - maar uit vijftig 'vensters'. Vensters die uitzicht bieden op onze geschiedenis, waarbij het ieder vrij is zijn eigen plaats aan het venster te kiezen en zijn ogen te laten gaan waarheen hij wil. Zo wordt Anne Frank gepositioneerd als een 'venster' op de Jodenvervolging en de Tweede Wereldoorlog, biedt Willibrord uitzicht op de verbreiding van het christendom in onze streken en staat de Beeldenstorm van 1566 voor de godsdienststrijd in de zestiende en begin zeventiende eeuw. Een venster dat dus ook prima uitzicht kan bieden op de verdrijving van monniken uit Kampen en het in bezit nemen van de Bovenkerk door de gereformeerde nieuwlichters.

Het was historicus Johan Huizinga die ooit schreef dat 'ook het kleinste glasscherfje de hele zon kan weerspiegelen'. Met de totstandkoming van lokale en regionale canons krijgt dat ideaal om aan de hand van de directe leefomgeving daadwerkelijk inzicht te bieden in de geschiedenis concreet gereedschap ter verwezenlijking aangereikt. De landelijke canon biedt met een venster als De Hanze uitzicht op Kampen en de andere IJsselsteden in

de late middeleeuwen. Kampen voegt daar met zijn canon eigen vensters aan toe. Daardoor kunnen we zien wat dat laatmiddeleeuwse handelsnetwerk daadwerkelijk betekende voor Kampen en de Kampenaren. Over netwerk gesproken: de interactie van al die verschillende canons zorgt zo voor een spannende structuur, waarin de overdracht van historische kennis en inzicht op tal van niveaus een goede inbedding vindt.

Internet speelt daarbij een essentiële rol. Het concept van 'vensters' ontdekt de canon van zijn monolithische karakter en publicatie op internet maakt het mogelijk door die vensters steeds nieuwe en andere panorama's te aanschouwen. Canons en canonvensters kunnen moeiteloos aan elkaar gekoppeld worden. Daarmee komen de idealen van Van Oostrom en zijn commissieleden binnen bereik. Om er maar enkele te noemen: de canon niet als praalgraf, maar als levend erfgoed, Nederland niet als horizon, maar als observatiepunt, de canon niet als dictaat, maar als gesprek. Geen einddoel, maar een inspirerend fundament.

Kampen heeft nu dus ook zijn historische canon. Hoe is dat zo gekomen? Op een wat andere manier dan de meeste andere lokale en regionale canons - we zijn hier nu eenmaal te Campen. De oorsprong van de Kamper canon ligt in het plan van Cor Adema (destijds nog raadslid, tot de gemeenteraadsverkiezingen van 2010 wethouder van onder meer toerisme en monumentenzorg) de muur op het Van Heutszplein, onderdeel van de waterkering, te voorzien van een 'Kamper tijdbalk'. Toen het er in de loop van 2008 naar uit begon te zien dat de hiervoor gevraagde subsidie - drie maal een halve ton van respectievelijk provincie Overijssel, waterschap Groot Salland en de gemeente - ook af zou komen, kwam er een bestuur voor een stichting die de totstandkoming van de tijdbalk in goede banen zou moeten leiden. In eerste instantie onder voorzitterschap van initiatiefnemer Adema. Toen die eind 2008 wethouder werd, nam Jan Visser, stads-gids, voorzitter van de Verenigde Gasthuizen en zeer actief op het gebied van de Kamper historie, zijn plaats in. Verder in het bestuur: Herman Harder (directeur van het Frans Walkate Archief), Henk Schuurman (van het Waterschap Groot Salland), Piet Dijkstra (financieel manager van Woonzorgconcern IJsselheem) en bovengetekende, oud-journalist en cultuurhistoricus.

Het waterschap verbond aan zijn halve ton de inhoudelijke voorwaarde dat in het tijdbalk-kunstwerk op het Van Heutszplein de rol van het water in de Kamper geschiedenis naar voren dient te komen. Deze voorwaarde zag en

ziet het bestuur bepaald niet als een beperking. Natuurlijk niet. Hoe zou de geschiedenis van Kampen, kind van IJssel en Zuiderzee, verbeeld kunnen worden zonder acht te slaan op het water?

Al in de eerste bijeenkomst van het bestuur - herfst 2008 - kwam de suggestie op tafel de totstandkoming van de tijdbalk in te bedden in een Kamper canon. Die suggestie viel in vruchtbare aarde. Door eerst een Kamper canon te maken en vervolgens die als fundament te gebruiken voor een kunstwerk op het Van Heutsz kan dit werk voorzien worden van een dynamische context. De tijdbalk zou niet op zichzelf hoeven te staan, maar in samenhang gepresenteerd en gezien kunnen worden met de canon. Een besluit om een bepaald element uit de Kamper historie niet in de tijdbalk op te nemen zou verzacht worden door de wetenschap dat het alsnog een thuis gevonden had in de canon. Anders gezegd: een probaat middel om verwachte heibel rond keuzes bij de tijdbalk tot een aanvaardbaar minimum te beperken.

Het zou natuurlijk ook wel heel raar geweest zijn, wanneer Kampen zich had geworpen op het verbeelden van zijn verleden middels een kunstwerk, terwijl overal in de rest van het land aan dynamische canonpublicaties gewerkt werd. Zo'n *Alleingang* zou niet allen veel bevreemding gewekt hebben, maar ook de vervaardiging van een Kamper canon in de weg hebben gestaan. *First things first*.

De tijdbalkstichting in oprichting herdoopte zich dus tot een 'canon- en tijdbalkclub' en toog aan de slag met het opstellen van een voorlopige structuur en inhoud voor de Kamper canon. Op dat moment schoof Ewout van der Horst aan. Werkzaam bij de IJsselacademie ten behoeve van de 'Canon van Overijssel' begeleidt hij lokale en regionale canoninitiatieven. Zijn deskundige inbreng werd zeer op prijs gesteld, zozeer dat hem gevraagd werd toe te treden tot het bestuur, iets wat hij graag aannam. Waarmee ook een hechte band tot stand kwam met de canon-activiteiten van de IJsselacademie en de Kamper canon afgelopen winter als tweede van Overijssel gepubliceerd werd op de website van het Overijssels canonproject. De gemeente Kampen is rijk aan historici, al dan niet wetenschappelijk geschoold en telt daarnaast een groot aantal mensen die zeer geïnteresseerd zijn in de geschiedenis van stad en streek. Dat blijkt uit het grote aantal leden van de historische vereniging Jan van Arkel en het grote aantal vrijwilligers dat actief is voor het Stedelijk Museum. Het was dan ook niet moeilijk voldoende Kamper historici en historisch-geïnteresseerden te vinden om begin februari vorig jaar eens van gedachten te wisselen over onze

canonplannen. Ons uitgangspunt voor die gesprekken: er komt een Kamper canon en die zal dienen als inbedding van en fundament voor een kunstwerk op het Van Heutszplein. Voor sommigen was de vervaardiging van een kunstzinnige 'tijdbalk' onverteerbaar en daarmee - hoewel niet onsympathiek staand tegenover het idee van een Kamper canon - reden om niet mee te werken aan de canon. Maar niemand toonde zich een verklaarde tegenstander van het voornemen tot een Kamper historische canon te komen.

Die eerste bijeenkomst leverde een groot aantal verstandige vermaningen en wijze aforismen op: 'Neem niet alleen hoogtepunten op.' 'Benoem meer vensters dan de uiteindelijke vijftig. Dat geeft wisselgeld bij de uiteindelijke keuze.' 'De geschiedenis van Kampen laat zich in een woord samenvatten: 'overleven' en: 'De volledige kerkgeschiedenis van ons land openbaart zich in Kamper voorbeelden.' Natuurlijk vielen er tijdens die eerste bijeenkomst al veel namen: Geert van Wou, Avercamp, Voerman, Kok, Berk, Jaap Stam - maar ook passeerden tal van 'Kamper zaken' de revue: sigaren, stadsboeren, de kloosters en gasthuizen, de Hanze, de lange brugge, militairen, academietijd en natuurlijk de Kamper Uien. Uiteraard stond men geruime tijd stil bij de vraag hoe de geschiedenis van alle dorpen en het platteland rond de stad Kampen recht gedaan kon worden in de canon.

Om even bij dat laatste punt aan te haken: als u al op internet hebt zitten grasduinen of door deze almanak bladert, zult u zien dat in de Kamper canon vijf van de in totaal vijftig vensters specifiek gesitueerd zijn in het ommeland: de kerk van Wilsum (2) biedt uitzicht op de eerste bewoning in de delta, kasteel Buckhorst (3) op de moeizame verhouding tussen ridderschap, bisschop en burgerij, de Kampereilanden (11) op de geografische - en financiële - dynamiek van de delta, havezate 't Hooge Huys (22) op de betekenis van buitenplaatsen en de brand van 1849 in Grafhorst (33) op het leven in het midden van de negentiende eeuw in een dorpje onder de rook van de stad Kampen. Dit vijftal ommelandvensters laat zich moeiteloos aanvullen met bijvoorbeeld de Biestemarke, Klazien uut Zalk, de coöperatieve melkfabriek van 's-Heerenbroek, station Mastenbroek, de Koekoekspolder, het Kartuizerklooster op de Sonnenberg, het Zeebeumpien bij Roggebot en de Zwartendijk. Zeker, voor elk van die vensters valt ook veel te zeggen, En dat geldt bijvoorbeeld ook voor de Nieuwe Toren, het Hinszorgel, het Stadsziekenhuis, de Munt en het Plantsoen, Petra van Staveren en burgemeester Oldenhof, allemaal Kamper toppers die geen vensterstatus verworven hebben.

Maar de Kamper canon is geen praalgraf en dus komen veel van bovenge-

noemde zaken en mensen wel degelijk in beeld of: kunnen alsnog in beeld komen. De canon is - het kan niet genoeg benadrukt worden - een vertrekpunt, geen eindstation. Geen horizon, maar observatiepunt.

Een driekoppige afvaardiging uit het bestuur, Jan Visser, Ewout van der Horst en bovengetekende, stelde in de loop van voorjaar 2009 op basis van bovengenoemde consultatie de uiteindelijke vijftig vensters vast. Een even lastige als uitdagende klus. Maar - geruggensteund door het venster-concept en de koppelingsmogelijkheden die internet biedt - goed te doen. Het Plantsoen viel af als venster, maar kwam via het IJsselfront en de ontmanteling van de stadsmuur toch in beeld. Ook het Stadsziekenhuis schopte het niet tot venster, maar werd mede belicht door dr. Kolff. Voortdurend was er de aandrang om al het bijzondere van Kampen en zijn geschiedenis te willen onderbrengen in de canon, als waren wij winkeliers die hun gehele assortiment wensten uit te stallen in de etalage. Tegelijkertijd was er het voortdurende besef dat het maken van een canon een kwestie van kiezen is - en dat wij niet werkten aan een monumentaal praalgraf, waarin geschiedenis en identiteit van Kampen en IJsseldelta in marmer gehouwen zijn. Ook vanzelfsprekendheid speelde het driemanschap dat de vijftig vensters uitkoos parten. Lange tijd stond de kerk van Wilsum - als venster voor de vroege bewoning van de IJsseldelta - op één. Pas in een laat stadium - maar gelukkig niet te laat - kwam in een flits het besef dat de IJssel als grote gever en nemer van Kampen natuurlijk het meest prominente venster op onze geschiedenis is en de aftrap van de Kamper canonvensters behoorde te geven.

Hoofdstuk apart vormde de keus van goede onderkoppen. Die korte zin moest immers het venster-begrip benadrukken en de betreffende auteur steun en richting geven. Zo kreeg het venster Oorlog met Zwolle (1520) als onderkop 'Rivaliteit en samenwerking' en werd Jaap Stam voorzien van 'Sportbeoefening in de 20ste eeuw' om nog eens goed te benadrukken dat de Kamper canon meer is dan een verzameling naar binnen gekeerde monografietjes. Het meeste werk werd verricht door onze 24(!) auteurs, die met onze lijst met vijftig vensters en onderkoppen aan de slag togen. Hun komt de eer toe er in geslaagd te zijn in niet meer dan achthonderd woorden aan de hand van een bijzonder stukje Kampen het verleden tot leven te wekken. Zonder hun huzarenstukjes zou de Kamper canon nu nog steeds in de vorm van vroom verlangen vertoeven.

Met de publicatie op internet (www.canonvanoverijssel.nl) en in de *Kamper Almanak* is het werk van de stichting halverwege gekomen. De canon is

immers ook het fundament voor een historisch kunstwerk op het Van Heutszplein en dat werk komt nu in het middelpunt van de aandacht te staan. Tegelijkertijd is er natuurlijk de hoop dat de Kamper canon een vitaal stuk gereedschap mag worden in hoofd en handen van iedereen die Kampen en de IJsseldelta en hun geschiedenis een warm hart toedraagt. De Kamper canon is vooral tot stand gekomen met het onderwijs in gedachten. Wat er nu op internet en in de almanak staat is materiaal dat op tal van manieren dienst kan doen in het onderwijs. Verbonden met de landelijke historische canon - die vast onderdeel wordt van het geschiedenisonderwijs - kan de Kamper canon dienen als een betrouwbare gids om de historische sensatie die elke hoek biedt om te zetten in solide kennis van de geschiedenis. Er is op dat punt nog veel werk aan de winkel, bijvoorbeeld op het punt van het verder verbinden van de vensters van de Kamper canon met die van de landelijke canon.

Ik hoop dat de voorliggende inhoud leerkrachten en vele anderen die in de Kamper historie geïnteresseerd zijn zal enthousiasmeren en dat zij zich op velerlei manieren zal vertakken en verspreiden. Als was zij - inderdaad - ons aller IJssel.

Noten

1. Rooy, J., e.a., *Verleden, heden en toekomst. Advies van de Commissie Historische en Maatschappelijke Vorming*. Enschede 2001.
2. Commissie Ontwikkeling Nederlandse Canon, *Eindrapport*. Den Haag 2006, 31-32.